

A HIT FOGALMA ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS MŰVEIBEN

HANULA GERGELY

ABSTRACT

The Concept of Belief in the Works of John Chrysostom

This paper examines John Chrysostom's use of *pistis* in his biblical preaching. While he never produced a systematic doctrine of faith, his homilies keep returning to the theme in ways that reveal both continuity with biblical usage and distinctive emphases of his own. The analysis combines TLG-based searches with close philological reading, not with the aim of producing a lexicon entry but rather of tracing how Chrysostom speaks about faith in different exegetical and rhetorical settings.

Particular attention is given to three sets of texts. In the homilies on 2 Corinthians 3:14, faith appears both as a gift of the Spirit and as a human response. In the Genesis homilies, especially through the figure of Abraham, faith is portrayed as trust in God's promise beyond the limits of reason and nature. In the exposition of Psalm 115, faith is linked to acknowledging divine power and giving glory to God. The Johannine homilies add another dimension, depicting faith as a process of gradual clarification and correction shaped by dialogue with Scripture.

For Chrysostom, faith is never merely private conviction. It is both divine gift and human responsibility, requiring obedience, moral effort, and charity. While recent studies, such as Jonathan Tallon's work on metaphor, highlight certain aspects, Chrysostom's treatment proves broader: faith functions as a theological category and a hermeneutical key by which believers navigate between divine condescension and human limitation.

BEVEZETÉS

Aranyszájú Szent János antiokhiai, majd konstantinápolyi püspök öröksége a görög egyházatyáktól fennmaradt szövegek jó egytizedét teszi ki (több mint tízezer hasáb a Migne-féle Patrologia Graeca 47–63. köteteiben és még 24 kötet a Sources Chrétiennes kiadásában). E jelentős irodalmi hagyaték legnagyobb része Szentírást

magyarázó homíliákból áll, de vannak köztük ünnepi beszédek és levelek is. Rendszerezett, az írásbeliség közegére formált kifejtését nem adja a keresztyén tanításnak, de homíliáinak visszatérő eleme a keresztyén életet meghatározó tanítások kifejtése, az „egészséges tanítás” elmélyítése.

Ezért mertem arra vállalkozni, hogy megkíséreljem a keresztyén vallás egyik alapfogalmának, a hitnek a szemantikai mezőjét felvázolni Aranyszájú Szent János kiadott művei alapján. Ez a dolgozat nyilvánvalóan csak egy vázlat. Egyfelől nem állíthatom sem azt, hogy behatóan ismerném az egyházatya minden homíliáját, vagy akár csak nagyobb részüket is. Másfelől pedig Aranyszájúnak csaknem az egész Szentírás értelmezését felölelő hagyatéka értelemszerűen tovább örökíti a fogalom bibliai használatát is, így Kittel πιστεύω, κτλ. szócikkének¹ az adaptálásával kellene kezdenem ezt a munkát. Törekvésem így arra irányul, hogy a hit fogalmának Aranyszájú Szent János műveire jellemző sajátos színezetét megmutassam. E munka során a korpusznyelvészet számítógépes eszközei jól kiegészítik a filológus olvasmányélményeit, és a teológusnak a bibliai szövegből jól ismerttől eltérő használatra talán mégiscsak érzékeny fülét.

A kutatás méretét a TLG-ben feldolgozott Aranyszájú szövegek határozták meg, a mélységét az éveken át forgatott János evangéliumához fűzött homíliasorozat, talán mondhatom így, beható ismerete, és a szerzővel művein keresztül immár két évtizede folytatott állandó diskurzus. Mivel Aranyszájú nem adja rendszerezett kifejtését a hit fogalmának, ezért csak arra vállalkozhattam, hogy szövegeihez minél szorosabban ragaszkodva, arról adjak számot, én hogyan látom, miként tanította az antiokhiai egyházatya a hitről a hívőket. A homíliák nyelvezetének erős retorikus meghatározottsága további óvatosságra int. A szövegek jelentős része őrzi az elhangzás kontextusának a homília (és benne a szavak, mondatok) jelentésére gyakorolt meghatározó hatásait, melyeket a mai olvasó nem, vagy csak alig ismerhet.

A πιστ- szótó nagyszámú derivátumai² (bibliai: πίστις, πιστεύω, πιστός, πιστόω, ἄπιστος, ἄπιστέω, ἄπιστία, ὀλιγόπιστος, ὀλιγοπιστία, Aranyszájúnál még: διαπιστέω, ἐμπιστεύω, ἀξιόπιστος, stb.)³ mellett a jelentésmezőt teológiaiilag meghatározó más

¹ Hanula Gergely, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának kutatóprofesszora, a Bibliai Teológiai és Vallástörténeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára. Bultmann: „πιστεύω, κτλ.”, 197–228.

² A TLG alapján csaknem tízezer előfordulása van a πιστ-tőhöz kapcsolható szótóveknél Aranyszájú Szent János TLG-ben megtalálható műveiben. A keresés során igyekeztem kizárni az azonos alakú, de más szótóvekhöz tartozó találatokat (vö. ἐπίσταμαι, ἐφίστημι, ἐπιστρέφω, ἐπιστέλλω, ἐπιστομίζω, stb.). Jonathan Tallon disszertációjában kimutatja, hogy egy átlagos terjedelmű Aranyszájú-homíliában (kb. 4000 szó) a teljes korpusz átlagában 6–7 előfordulása található a szótó valamely derivátumának (53. old).

³ Ezek közül csak a διαπιστέω nem használatos a görög Bibliában, de Kittel felsorolása csak az újszövetségi előfordulásokat tartalmazza.

fogalmakkal (ἐλπὶς, ἀγάπη, ἔργον, χάρις, βλέπω, ὁράω, stb.) való közös használat vizsgálata éppúgy része volt ennek a munkának.

Egy másik írásomban bemutattam már az Aranyszájú Szent János hit-fogalmához legalábbis részben kapcsolódó, a közelmúltban megjelent tanulmányokat,⁴ melyek közül itt csak Jonathan Tallon disszertációját emelem ki, részben a cím, részben a módszer hasonlósága miatt. Tallon dolgozatának a címe „Faith in John Chrysostom’s Preaching: a Contextual Reading” a téma monografikus feldolgozását ígéri,⁵ ám lényegében a fogalom metaforikus használatáról ír, három területben összegezve azt: a katonai, a gazdasági és a háznéphez kapcsolódó hit-metaforák bemutatásával. Tallon munkamódszere sokban egyezik az enyémmel. Három nagy homíliasorozat szöveganyagára támaszkodva (a Genezis-, a Máté evangélium és Római levél-homíliák), kvantitatív elemzést végez, a TLG keresésre támaszkodva, a találatok közvetlen szövegkontextusának a figyelembevételével.⁶ Munkája nagy alaposságról tanúskodik, és bár a hit-fogalom metaforikus használata valóban igen jellemző az antiokhiai egyházatya tanítására, korántsem mondható ez kizárólagosnak. Tallonnak az interneten is elérhető disszertációja mégis lehetővé teszi számomra, hogy az általa elvégzett munkát, és értelemszerűen annak eredményeit, nem kell megismételnem vagy akár csak bemutatnom. Egyetlen általa is levont tanulságot emelek ki, mely talán minden Aranyszájú-olvasónak közös élménye lehet, hogy az egyházatya milyen könnyedén vált a tőhöz kapcsolódó szavak között, azaz, hogy számára is egy fogalmi körhöz tartoznak e szavak.⁷

A HIT-FOGALOM HASZNÁLATÁNAK LEÍRÁSA, MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

Kittel már idézett szótára, vagy az azt példának tekintő, és pusztán terjedelmi okokból nem követő Lampe-féle *Patristic Greek Lexicon*,⁸ az európai tudományosságban addig bevett enciklopédikus megközelítést alkalmazza (Kittel a szemantikai mezőt tekintve alapegységnek, Lampe viszont a lexikográfiában elterjedtebb szótó alapú

⁴ Hanula Gergely: „Aranyszájú Szent János a hit taníthatóságáról” = Kendeffy Gábor; László Emőke (szerk.): Hit, kegyelem, akarat. Teológiai és filozófiai megközelítések az ókorban és a kora újkorban. Megjelenés alatt.

⁵ A bevezetésben némileg pontosítja ezt: „This study seeks to explain the role of faith in John Chrysostom’s preaching through a contextual reading. In particular, it uses the lens of the social metaphors that Chrysostom employs for the Christian’s relationship with God” Tallon: Faith, 16.

⁶ „Each result was then individually examined within its immediate context (typically up to 30 lines either side of the result) for its meanings or associations, and categorised accordingly.” Tallon: Faith, 259.

⁷ Tallon: Faith, 54.

⁸ Lampe: A Patristic Greek Lexicon, VI.

lemmákat). Az utóbbi évtizedek tudományfelfogása nem kedvezett az ilyen átfogó megközelítésnek,⁹ az egyszempontú és többnyire szűk forrásanyagra támaszkodó elemzések terjedtek el, Aranyszájú munkáit illetően főként a pedagógiai és a pszichológiai nézőpont, néhány homília, vagy rövidebb homíliásorozatok elemzésével. Tallon már idézett disszertációja is csak szélesebb forrásfeldolgozásával lép túl ezen a körön.

Munkám során a klasszikus cédulázás módszerét követtem, kissé modernizált formában. A TLG találatait kontextusukban értelmezve gyűjtöttem össze az eltérő használatokat,¹⁰ de céloom egyelőre nem egy lexikoncikk megalkotása volt, hanem annak bemutatása, hogy a Tallon által részletesen elemzett metaforikus használaton túl a hit-fogalom milyen más használata található meg Aranyszájú Szent János homíliáiban.¹¹ A rendszeralkotás e használaton belül, bizonyos magától értő típusok jelzésén túl, nem része e mostani munkának.

Külön foglalkozunk azokkal a szövegrészekkel, ahol Aranyszájú központi témaként tanít a hitről, amint a hit-fogalomhoz kapcsolódóan általa legtöbbet idézett bibliai helyekkel is.

Még egy megfontolandó szempontot ad Tallon a fogalomhasználat megértéséhez. Vernon Robbinsra hivatkozva arra figyelmeztet, hogy a hit magánszférába utalása, legalábbis ennek általánossá válása talán csak a reformáció idejére tehető, így a negyedik századi kontextusban a fogalom közösségi vetületét kell hangsúlyosabban vizsgálnunk.¹²

A HIT-FOGALOM KIFEJTÉSE ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS TANÍTÁSÁBAN

Aranyszájú Szent János számos alkalommal szentel hosszabb-rövidebb időt a tanításában a hit mibenlétének kifejtésére. Az egyik legnagyobb terjedelmű tanítása a hitről a 2Kor 3,14 ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν értelmezéséről tartott *In illud: Habentes eundem spiritum* című homíliáiban maradt ránk. Az

⁹ Kivétel talán Wendy Mayer folyamatosan frissített Chrysostomos-bibliográfiája, mely az alábbi címen érhető el: https://www.academia.edu/6448870/Chrysostomica_A_Bibliography_of_Scholarship_on_John_Chrysostom_and_Attributed_Writings (megtekintve: 2025.09.25.)

¹⁰ A kontextus kijelölésében nem voltam olyan szigorúan következetes, mint Tallon leírt módszere, sok esetben feleslegesnek találtam a 30–30 sornyi kontextus figyelembevételét (pl. a πιστοί használata igen kis eltéréseket mutat, gyakorlatilag nem kontextusfüggő).

¹¹ A szóhasználat nem feltétlen pontatlan. A korpusz részét képező levelekben alig fordul elő a πιστ-τὸς köthető bármely kifejezés.

¹² Robbins: *The Tapestry*. Vö. Tallon: *Faith*, 69.

elsőben a hit két fajtáját említi,¹³ hogy a „hit Lelke” kifejezés arra a hitre utal, amely az „ismeret hite” (τὴν τῆς γνώσεως), és amely így a karizmák, a kegyelmi ajándékok közé tartozik (εἰς τὴν τῶν χαρισμάτων καταλέγει τάξιν), és egyedül a Lélek ajándéka (τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς μόνον) és nem a mi kegyességünk eredménye (οὐχ ἡμέτερον κατόρθωμα). Így aztán sem érdem nem származik belőle, sem büntetés nem jár a hiányaért, hiszen az ajándéknak ez a természete. Sajátos fordulat a szövegben, hogy ezek után Jézusnak a tanítványokhoz intézett szavait idézi fel, hogy ne annak örüljenek, hogy a lelkek engednek nekik, minthogy a kegyelmi ajándékokból nem fognak üdvözülni. Azaz a csodatétel mögötti hitet is ugyanúgy a karizmák közé sorolja.

Ha viszont ajándék, teszi fel a kérdést Aranyszájú, akkor hogyan mondhatja Pál, hogy „szívvel hiszünk az igazságra és szájjal teszünk vallást az üdvösségre” (R 10,10), vagy máshol, hogy „aki pedig nem fáradozik, hanem hisz abban, aki megigazítja az istentelent, annak Isten a hitét számítja igazságnak” (R 4,5)? És még Ábrahám dicséretét is felidézi, aki „Reménység ellenére is reménykedve hitt” (4,18). Az ellentmondást az idővel oldja fel Aranyszájú: a hit kezdeti lépései az ember jószándékán múlnak, az, hogy engedelmeskedik az elhívásnak. Azután viszont, hogy megkapja a hit ajándékát, a Lélek segítségére szorul, hogy hite szilárd és megingathatatlan maradjon.¹⁴ Az ördög minden igyekezetével azon munkálkodik, hogy kitépje szívünkől, a Lélek viszont meg tudja őrizni azt. Ennek érdekében az ember annyit tehet, hogy minden erejével igyekszik a Lélek jelenlétét megnyerni. Erre szolgál a szüzesség, az emberszeretet és a böjt, de legfőképpen az alamizsnálkodás, mellyel a másik javát szolgáljuk, és amely a leginkább hasonlónak tesz minket Istenhez.¹⁵

A második homíliában fejti csak ki a hit két fajtáját:¹⁶ az egyik, mely csodákra képes, a másik mely istenismerettel ajándékoz meg minket. Nagy hangsúlyt fektet az αὐτὸ névmás értelmére, mely szerint a Szentírás két felében egyaránt megszólaló Lélek azonosságát jelenti. A harmadik homíliában tér rá a két szövetség hit-fogalmának látszólagos különbségére:¹⁷ sokak szerint az Ószövetség népe itt a földön várt viszonzást, áldást hitéért (Καὶ πολλὰ ἔτερα τοιαῦτα αὐτοῖς ἐπηγγέιλτο, ἅπερ ἅπαντα κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν αὐτοῖς ἀπεδίδοτο.), az Újszövetség népének tett ígéretek viszont az eljövendő világra vonatkoznak (αὐτοῖς δὲ εἰς τὴν μέλλουσαν

¹³ Chrysostomos: In illud: Habentes eundem spiritum 1,4–5, PG 51 col. 276,3–62.

¹⁴ τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεῦσαι, τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης ἐστὶ, καὶ τὸ ὑπακοῦσαι κληθέντας μετὰ δὲ τὸ καταβληθῆναι τὴν πίστιν, τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμεθα βοηθείας, ὥστε μένειν αὐτὴν διηνεκῶς ἄσειστον καὶ ἀπερίτρεπτον.

¹⁵ Ἐλεημοσύνη γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται, ἵνα καὶ τοῖς ἀναξίοις παρέχωμεν· ὁ γὰρ ἐλεῶν, οὐ τὸν κατωρθώκοτα, ἀλλὰ τὸν ἡμαρτηκότα ἐλεεῖ· ὁ μὲν γὰρ κατορθῶν, ἐπαίνων ἄξιος καὶ στεφάνων ἐστίν· ὁ δὲ ἁμαρτάνων, ἐλεῶν καὶ συγγνώμης. Ὡστε καὶ κατὰ τοῦτο μιμησόμεθα τὸν Θεόν, ἐὰν καὶ πονηροῖς παρέχωμεν. In illud: Habentes eundem spiritum 2,8 PG 51 col. 288,3–9.

¹⁶ In illud: Habentes eundem spiritum 2,1 PG 51 col. 281,40–282,27

¹⁷ In illud: Habentes eundem spiritum 3,8 PG 51 col. 296,43–297,53

ζῶην τὰ ἔπαθλα καὶ οἱ στέφανοι πάντες εἰσι τεταμειυμένοι). A Zsidókhoz írt levél értelmezésével békíti ki Aranyszájú a két szövetség feszültségét: „A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom” (H 11,1), tehát az Ószövetség népe is távolról szemlélte az ígért beteljesedést.

A hit-fogalom másik részletesebb, kissé széttagolt kifejtését a Genezis-homíliákban találjuk Ábrahám hite kapcsán.¹⁸ Itt a Zsidó 11,1 fentebb idézett mondatából kiindulva, Ábrahám példája alapján az értelemnek az ígért hitelt érdemlő voltaához való hozzáigazításáról beszél (πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ ἐπαγγελαμένου τὴν διάνοιαν τείναντες). És hogy még az ígért beteljesedése előtt megkapta hite jutalmát, az tulajdoníttatott neki igazságul (Gen 15,6). Az Isten ígéreteiben ilyen reménykedést állítja hívei elé Aranyszájú, mely emberi gondolatokkal nem próbálja megérteni azt, amit Isten neki mond (μὴ λογισμοῖς ἀνθρώπινους περιεργάσασθαι τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτῷ εἰρημένα). Az ígért ugyanis túlmutat az emberi természet és logika határain (ὕπερ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν τὰ τὴν ἐπαγγελίας ἦν), de ezért számítja be Isten neki igazságul. A böjttel ezeket az emberi gondolatokat lehet féken tartani, de szükségünk is van erre, mert a nekünk adott ígéretek minden emberi gondolatot meghaladnak. Ábrahám nem áll meg Isten elismerő szavainál, hanem erősebb bizonyosságra (πλείονα πληροφορίαν) törekszik. Nem kételkedik az isteni szóban, de szeretné tudni a beteljesedés módját (τοῖς μὲν παρὰ σοῦ λεγομένοις οὐχ οἶόν τέ με διὰ πιστῆσαι· ἀλλ’ ὅμως ἐβουλόμην καὶ τὸν τρόπον μαθεῖν, πῶς αὐτὴν μέλλω κληρονομεῖν), olyan megerősítésre, olyan jelre vágyik, mely gondolatainak erőtlenségét eltörli. Mivel beismeri gyengeségét (ὁμολογοῦντα τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν), Isten alkalmazkodik (συγκαταβαίνων) szolgája szükségéhez, és a szövetségkötésben jelt ad neki. Ábrahám történetében Aranyszájú olyan példát állít hallgatói elé, aki nemcsak hithősként emelkedik előttük, de emberi gyengeségükben is megtalálhatják segítségével a követhető utat. Az ígért szava és a nem látott beteljesedés feszültsége jellemzi ezt a példát, amelyet mégis az isteni szó igazol: „Abrám hitt az Úrnak, és ő ezt számította be neki igazságul”.

A harmadik hosszabb tanítás a hitről szintén Ábrahám példájából indul ki a 115. zsoltár magyarázata során,¹⁹ de itt a Róma 4,20 „Isten ígéretében nem kételkedett hitetlenül, sőt megerősödött a hitben dicsőséget adva Istennek” alapján az Isten hatalmának ismerete és elismerése válik hangsúlyossá (πρὸς τὴν δύναμιν εἶδε τοῦ ἐπαγγελαμένου), de megjelenik benne az Isten dicsérete is (δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ). Ezután hirtelen váltással az *In illud: Habentes eundem spiritum* homíliákból ismert, a két szövetségben azonos Lélek gondolat kifejtésével folytatja, de most az emberi gondolkodás korlátaival szembeállítva. A Lélek segítsége itt már a hit csúcspontjaira

¹⁸ In Genesim (Homiliae 1–67) 36–39. homíliák: 36,5 PG 53 col. 339,44–340,18; 37,2 PG 53 col. 343,15–42; 38,1 PG 53 col. 351,5–15; 39,1 PG 53 col. 361,38–49.

¹⁹ Expositiones in Psalmos 115,1 PG 55 col. 321,29–323,11.

való eljutáshoz kell (ἀναβῆναι πρὸς τὸ ὕψος τῆς πίστεως). Röviden kitér a kétféle hit kérdésére, de míg az egyikhez itt is a csodatétel kötődik, a másik ismeret volta már a kegyesség ismereteként (τὴν δὲ γνῶσιν ἔχοντες τῆς εὐσεβείας) fogalmazódik meg. Itt is felteszi a kérdést, hogy számonkérhető-e a hitetlenen hitetlensége, ha a hit minden részében Istentől van,²⁰ de nem ad megnyugtató választ, szerinte abban hibásak, hogy nem teszik erre méltóná magukat (μὴ παρέχουσιν ἀξίους ἑαυτοὺς). Kornéliusz példája után újrafogalmazza ezt a feltételt, most már csak meggyőzhető lelket vár az emberektől Isten (ψυχὴν εὐπειθῆ ἐπιζητεῖ). Ezek után rátér a két szövetségben eltérően megjelenő hitre, az újszövetségi ígéretek láthatatlan és szellemi jellegére és időbeli elszakíttóságára, tudniillik, hogy az eljövendő időben fognak beteljesedni, amit azután helyesbít, hogy a most beteljesedő ígéretekhez (a keresztséghez és az úrvacsorához) ugyanúgy hitre van szükség, hiszen ezek is felülmúlnak minden értelmet.

Egészen más képet mutat a János evangéliumához írt homíliasorozat a hitről. Itt a szentírási szöveg erőteljes hit-fogalma dominál. A megismerés és elfogadás állandóan változásnak kitett hite jelenik meg, átszöve a 88 homíliából álló sorozat jelentős részét. Isten emberszeretetéből fakadóan alkalmazkodik emberi korlátainkhoz (συγκατέβη), emberi nyelven szól hozzánk, és befogadóképességünkhöz mértén tanít minket, lépésről lépésre vezetve minket (κατὰ μικρὸν ἐναγόμενοι).²¹ A hit útja mégsem töretlen előrehaladás, az ember nem képes megérteni a magasztos (τὰ ὑψηλά) tanítást, jóllehet Isten az emberi korlátainkhoz alkalmazkodva egyszerű (ταπεινά) formában adja élénk tanítását, mégsem ismeretként (γνώσις) csapódik le, hanem csak sejtésként (ὑπόνοια, ὑποψία).²² A gondviselés mégis úgy vezeti a hívőt, és ezt látjuk a Szentírás egészében, hogy a Szentíró egy-egy mondatával vagy a Szentírás szereplői tetteikkel a hallgató korábbi sejtelmeit, félreértéseit, pontosabban másként-értését helyesbítik (διορθώσασθαι τὴν ὑπόνοιαν,²³ θεραπεύειν ἐκείνην τὴν ὑποψίαν²⁴), téves elgondolását, gyanúját semmivé teszik (ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν):²⁵

És az evangélista nem hallgatta volna el, hanem kimondta volna nyíltan, hogy a zsidók ugyan másként értették (ὑπώπτευον), jóllehet Ő nem tette magát Istennel egyenlővé, amint máshol is ugyanezt teszi, mikor látja, hogy másként hangzik el

²⁰ Εἰ τοίνυν ὁ Πατὴρ ἔλκει, ὁ Υἱὸς χειραγωγεῖ, τὸ Πνεῦμα φωτίζει, τί ἁμαρτάνουσιν οἱ μὴτε ἔλκυσθέντες, μὴτε χειραγωγηθέντες, μὴτε φωτισθέντες;

²¹ In Joannem 40,3 PG 59 col. 232.

²² In Joannem 43,1 PG 59 col. 246; 38,3 PG 59 col. 215, stb.

²³ In Joannem 17,3 PG 59 col. 111; 23,2 PG 59 col. 140; 38,3 PG 59 col. 215–216; ld. még 27,2 PG 59 col. 160.

²⁴ In Joannem 39,2 PG 59 col. 222.

²⁵ In Joannem 17,2 PG 59 col. 109; vö. 42,2 PG 59 col. 242; 22,2 PG 59 col. 135; 31,1 PG 59 col. 176 stb.

valami, és megint másként értik az elhangzottak értelmét, mint például: »*Rontsátok le ezt a templomot*«, mondta Krisztus, »*és én három nap alatt felépítem*« – az ő testéről szólva. De a zsidók nem értették meg ezt, és azt gondolták, hogy a zsidó templomról beszél, »*Negyvenhat esztendeig épült ez a templom, és te három nap alatt felépítéd?*« Mivel tehát másról beszélt ő, és mást értettek a zsidók, (mert ő az ő testéről beszélt, amazok pedig a saját templomukra értették az elmondottakat,) az evangélista felhívja erre a figyelmet, sőt kiigazítja (διορθοῦμενος) másként-értésüket (ὑπονοίαν), mikor így folytatja: »*Ő azonban testének templomáról beszélt.*« Így hát, ha itt is: Krisztus nem tette magát egyenlővé, sem nem akarta ezt állítani, a zsidók pedig erre értették (ὑπόπτευσαν), itt is kiigazította volna másként-értésüket, és ezt mondta volna: a zsidók ugyan azt gondolták, hogy egyenlővé tette magát az Istennel, ő viszont nem az egyenlőségről beszélt.«²⁶

Erre a folyamatra mondja a samáriai asszony története kapcsán,²⁷ hogy istenfélő módon kell értenünk, és úgy hinni, amint az Írások szólnak (εὐσεβῶς πάντα νοῶμεν, πιστεύοντες ὡς εἶπον αἱ Γραφαί), úgy hidd, amint elhangzanak, a hogyanját ne kutasd (πίστευσον ὅπερ ἠκουσας τὸ δὲ πῶς, μὴ ζήτηι), mert az ember gondolkodása földhözragadt (Πολλὴν γὰρ ἔχει τὴν ἰλὺν τὸ γεῶδες τῶν λογισμῶν). Csak mikor jószándékú a lélek (ψυχὴν εὐγνώμονα) és helyes életet élünk (ὀρθὸν ἐπιδειξώμεθα βίον), akkor kapcsolódik össze gondolkodásunk a mennyei tanítással (τοῖς ἐκεῖσε διδάγμασιν ἀναμιγνύηται). Az „aki abból a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé meg nem szomjazik” (J 4,14) mondatot a lelki dolgok ígéretének nevezi (Ἐπαγγελία γὰρ ἦν πνευματικῶν), szembeállítva a láthatókkal (οὐχ ὁρωμένων πραγμάτων), ezzel a hitnek az isteni ígérekhez kapcsolódó jellegét is megmutatva.

Az egyes szentírási szereplők (zsidók, tanítványok, Nikodémus, samáriai asszony, stb.) eltérő reakciójának bemutatásával Aranyszájú újra és újra a hit eltérő fokozatait tárja hallgatói elé. A teljes hitetlenséget, sőt a megbotráncozást, mint a hitetlenség-nél is rosszabbat (οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκανδαλίσθησαν),²⁸ a csoda látását váró zsidók erőtlen hitét, a tanítványok értetlenségből a feltámadott Krisztust látva megerősödött, bátor, Uruk tanítását húsvét után megértő hitét, a samáriai asszonynak az Írást nem ismerő, de Krisztust elfogadó, tanúságtevő hitét. De a hit nemcsak az egyén, hanem Isten népe életében is változó mértékben van jelen.²⁹

²⁶ In Joannem 38,3 PG 59 col. 215–216.

²⁷ In Joannem 24,3 PG 59 col. 147.

²⁸ Ugyanott.

²⁹ In Joannem 31,1 PG 59 col. 175.

A HIT-FOGALOM HASZNÁLATÁNAK VONÁSAI ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS HOMILIÁIBAN

• *Elhisz valamit, meg van győződve valamiről* – Εἰ μὲν πιστεύεις, ὅτι ἀληθὴς ἐστιν ὁ ἀνὴρ.

Ad populum Antiochenum 15,5 PG 49 col. 160,58–161,3; οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τοῦτο πιστεῦειν ἔχω ὅτι σφζεσθαι ἔνεστι τὸν οὐδὲν εἰς τὴν τοῦ πλησίου κάμνοντα σωτηρίαν. *De sacerdotio* 6,10 SCh 272; διδάξαι βούλομαι τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἀπλῶς τοῖς λόγοις προσέχειν, μηδὲ, ἐὰν εἴπῃ τίς τι κατὰ τοῦ ἑτέρου, πιστεῦειν εὐχερῶς· ἀλλὰ πρότερον αὐτοὺς ψηλαφήσαντας ἀκριβῶς καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πείραν καταμαθόντας, οὕτω πιστεῦειν χρῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν Γραφῇ ἐτέρᾳ ἔλεγε· Μὴ πιστεύετε παντὶ λόγῳ. *In quatruiduanum Lazarum* 1 PG 48 col. 781,17–30.

• *Hisz valakinek, hagyja magát meggyőzni* – καὶ ἐπίστευσας τοῖς παρὰ τοῦ ὄψεως εἰρημένους *In Genesim* (hom) 16,4 PG 53 col. 130,11–12; Ἄν μάθῃ λέγειν ὁ υἱός σου· Πίστευσον, οὐ δυνήσεται εἰς θέατρον ἀναβῆναι, οὐδὲ εἰς καπηλεῖον εἰσελθεῖν, οὐδὲ ἐν κύβοις διατρίψαι.

Ad populum Antiochenum 20,8 PG 49 col. 210,38–46;

• *Hiszi valaminek a valóságát (nem kételkedik)* – Νῦν μὲν γὰρ τοσαύτην ἔσεσθαι μοι πιστεύω τὴν κόλασιν, ὅσην ἀπαιτεῖ τῶν ἀμαρτημάτων τὸ μέγεθος. *De sacerdotio* 6,10 SCh 272; Πιστεύω γὰρ, ἔφην, τῷ καλέσαντί σε Χριστῷ, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπιστήσαντι προβάτοισι, ὅτι τοσαύτην ἐκ τῆς διακονίας ταύτης κτήσῃ παρρησίαν, ὡς καὶ ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κινδυνεύοντας εἰς τὴν αἰωνίον σου δέξασθαι σκηνήν. *De sacerdotio* 6,13 SCh 272; Τῶν γὰρ ὀρωμένων ἀξιοπιστοτέραν δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπόφασιν πιστεῦειν εἶναι. *Ad eos qui scandalizati sunt* 1,6 SCh 79; Ἄλλ' οὐκ ἀμφιβάλλεις, πιστεύεις δὲ ὅτι προνοεῖ, καὶ πέπεικας σαυτὸν τοῦτο *Ad eos qui scandalizati sunt* 8,11 (SCh 79).

• *Hisz valamit (mint az ismeret egy fajtája)* – Καὶ ὅρα πῶς ἄρχεται· Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων τῶν οὐ πιστευόντων εἰς αὐτόν, ἐνὶ τρόπῳ Κύριός ἐστιν, ἡμῶν δὲ διπλῶ· τῷ τε ἐξ οὐκ ὄντων ποιῆσαι, τῷ τε γνωσθῆναι παρ' ἡμῶν. *Expositiones in Psalmos* 8,1 PG 55 col. 107, 6–9; ἀλλ' ἴσμεν σαφῶς καὶ πεπιστεύκαμεν, *Epistulae* 142 PG 52 col. 697; Οὐδὲ γὰρ δύναται τις μυσταγωγεῖν τὸν μὴ πιστεύσαντα πρότερον· πιστεύει δ' ἂν οὐδεὶς, ἀπειρώς ἔχων τῶν λεγομένων *De Pentecostae* PG 52 col. 808,55–7; οὐ βούλει με εἰδέναι σαφῶς καὶ πιστεῦειν ὅτι προνοεῖ πάντων ὁ Θεός *Ad eos qui scandalizati sunt* 5,1 SCh 79.

• *Hisz valamit (nem törve az emberi logikának alávetni)* – Ὅταν οὖν ἀκούσῃς τὸ, Ἐποίησε, μηδὲν ἕτερον περιεργάζου, ἀλλὰ κάτω κύπτων, πίστευε τῷ λεχθέντι *In Genesim* (hom.) 2,2 PG 53 col. 28,54–56; Μὴ τοίνυν ἡμεῖς περιεργαζώμεθα τὸ πῶς, ἀλλὰ τοῦτο μόνον πιστεύωμεν, ὅτι ἐκέλευσε καὶ ὑψώθῃ ἡ ἄβυσσος *In Genesim* (hom.) 26,4 PG 53 col. 234,20–2; Ἄλλ' ὁ πατριάρχης οὐ πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς φύσεως κωλύματα ἑώρα λοιπὸν, ἀλλ' εἰδὼς τὸ εὐμήχανον τοῦ Δεσπότου, καὶ ὅτι δημιουργὸς ὢν τῆς

φύσεως, καὶ ἐξ ἀπόρων πόρους εὐρεῖν δύναται, καθάπερ εὐγνώμων οἰκέτης, οὐ περιεργάζεται τὸν τρόπον τῶν γινομένων, ἀλλὰ παραχωρεῖ τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ προνοίᾳ, καὶ ἐπίστευσε τοῖς εἰρημένοις. *In Genesim* (hom.) 38,1 PG 53 col. 351.28–34.

• *Hisz valakiben* – Ποίαν γὰρ ἂν σχοίεν συγγνώμην, τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενοι, οἱ μέλλοντες ἐκείνῳ πιστεύειν; Διό φησίν· «Ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ», τοῦτ' ἐστὶ, τῷ Χριστῷ. *Ad eos qui scandalizati sunt* 12,5 SCh 79; Τούτῳ διεστήκαμεν τῶν ἀπίστων, τῷ κρίσεις ἐτέρας περὶ τῶν πραγμάτων ἔχειν. Ὁρᾷ τὸν οὐρανὸν ὁ ἄπιστος, καὶ προσκυνεῖ· θεὸν γὰρ εἶναι νομίζει· ὁρᾷ τὴν γῆν, καὶ θεραπεύει, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ κέχηεν. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁρῶμεν τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν πεπονηκότα αὐτὸν θαυμάζομεν· οὐ γὰρ θεὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἔργον εἶναι Θεοῦ πεπιστεύκαμεν. *De Lazaro* 5,2 PG 48 col. 1020.45–53;

• *A hit tárgya* – Μὴ τοίνυν μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα συγκεκλεισθαι νομίζομεν, ἀλλὰ πιστεύομεν, ὅτι πάντως ἔσται κρίσις καὶ ἀναπαύσεις τῶν ἐνταῦθα παρ' ἡμῶν γινομένων ἀπάντων. *De Lazaro* 4,3 PG 48 col. 1011,9–13; Πιστεύομεν γὰρ, φησίν, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. *De resurrectionem mortuorum* 3 PG 50 col. 421,54–62; καὶ δογματικὸς οὗτος ὁ λόγος· εἰς γὰρ τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόθεσιν καθεῖναι παρασκευάζομαι. Αὕτη δὲ ἡ ὑπόθεσις ποικίλη τις ἐστίν, ὁμοῦ καὶ εἰς δόγματα ἡμᾶς διορθοῦσα, καὶ τὸν βίον ἡμῶν ρυθμίζουσα, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἀπάσης ἀπαλλάττουσα κατηγορίας. Καὶ ὥσπερ ἀπιστουμένη, τὴν ζωὴν ἀνατρέπει τὴν ἡμετέραν, καὶ μυρίων κακῶν ἐμπίμπλησι, καὶ τὰ ἄνω κάτω ποιεῖ· οὕτω πιστευομένη, τοὺς περὶ τῆς Προνοίας ἡμῖν συνεισάγει λόγους, καὶ πολλὴν τῆς ἀρετῆς παρασκευάζει ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν κακίαν φεύγειν, καὶ γαλήνης ἅπαντα καὶ εἰρήνης πληροῖ. *De resurrectionem mortuorum* 1 PG 50 col. 417,10–418,6;

• *A gondviselésbe vetett hit* – Εἰ δὲ ἐχθρῶν τοσαύτην ποιεῖται πρόνοιαν, τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ καὶ θεραπεύοντας αὐτὸν κατὰ δύναμιν τὴν αὐτῶν πῶς περιόψεται ποτε; *Ad Stagirium a daemone vexatum* (lib. 1-3), 1,5 PG 47 col. 437, 54–59; Εἰ μὲν οὖν πρὸς τινὰ μοι τῶν ἀπίστων ὁ λόγος ἦν, ἢ τῶν αὐτομάτως ἅπαντα φέρεσθαι νομίζοντων, ἢ τῶν πονηροῖς δαιμονίοις τοῦ κόσμου τὴν πρόνοιαν ἀνατιθέντων, πολλῆς ἂν μοι πραγματείας ἐδέησεν, ἵνα πρῶτον τὴν πεπλανημένην δόξαν ἐκβαλὼν, καὶ πείσας εἰδέναι τὴν ἀληθῆ τὸ παντὸς πρόνοιαν, οὕτως ἐπὶ τὸ παρακαλεῖν τρέψω τὸν λόγον· ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, καὶ τὰ ἀληθῆ καὶ σωτήρια δόγματα διαδεξάμενος ἐκ προγόνων πιστεύεις ἀκριβῶς ὅτι μέλει περὶ πάντων τῷ Θεῷ, καὶ μάλιστα τῶν πιστευόντων αὐτῷ, τοῦτο ἀφέντες τὸ μέρος, ἐτέρωθεν ποιησόμεθα τὴν ἀρχήν. *Ad Stagirium a daemone vexatum* (lib. 1-3), 1,2 PG 47 col. 427,31–42;

• *A hit egyetemessége* – Οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἰς τῶν μικρῶν τούτων περὶ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν λέγων. Βούλεται μὲν γὰρ καὶ τοὺς μὴ πιστεύοντας αὐτῷ σωθῆναι μεταβαλλομένους

καὶ πιστεῦσαι πάντας, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος φησὶν· Ὃς θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθεῖν. *Ad Stagirium a daemone vexatum* (lib. 1-3), 1,5 PG 47 col. 437,37–43;

• *Hit és látás viszonya* – Εἰ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, πίστευε τοῖς πράγμασι. *Sermo antequam iret in exsilium* PG 52 col. 429,19; Εἰ δέ τις βούλοιο περιεργάζεσθαι, καὶ λέγειν, καὶ ποῦ αὐτὸν μετέθηκε; καὶ εἰ μέχρι τοῦ παρόντος διήρκεσε; μανθανέτω μὴ λογισμοῖς ἀνθρωπίναις κατακολουθεῖν, καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ πιστεύειν τοῖς λεγομένοις. Ὃταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποφαίνεται τι, οὐ δεῖ ἀντιβλέπειν τοῖς ῥηθείσιν, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα ἀξιοπιστότερα ἡγεῖσθαι, κἂν μὴ φαίνεται τῶν ὑπὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς κειμένων τοῖς ἡμετέροις. *In Genesim* (hom) 21,4 PG 53 col. 181,3–11; Ἐπεὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν διηγημάτων, καὶ ἀπὸ τῶν νεαρῶν παιδεύεσθαι ἔργων, ὥστε τοὺς παχυτέρους αὐτῶν ἀπὸ τῶν γινομένων καὶ τοῖς ἤδη γεγεννημένοις πιστεύειν, καὶ διπλοῦν καρποῦσθαι τὸ κέρδος, καὶ τὴν ἀκοὴν αὐτοῖς ἀντὶ ὅσως γίνεσθαι. *Expositiones in Psalmos* 47,2 PG 55 col. 219,37–50; Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ μὴ ὀρᾷς αὐτά, ἀπίσκει· ἐπεὶ οὐδὲ τὴν ψυχὴν ὀρᾷς, καὶ ὅμως πιστεύεις ἔχειν ψυχὴν, καὶ ἄλλο ψυχὴν εἶναι τι παρὰ τὸ σῶμα *In Joannem* 25,2 PG 59 col. 149,60–62;

• *Hit és tudás viszonya* – Θεὸς γὰρ ἦν ὁ τὰ πάντα σοφία τινὶ καὶ δημιουργία οἰκονομῶν. Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν τῶν λογισμῶν ἀσθένειαν καταλαμβάνειν μὴ δυνάμεθα τὸν τρόπον τῶν γεγεννημένων, ἀλλ' ὅμως πιστεύομεν, ὅτι τῷ βουλήματι αὐτοῦ πάντα εἴκει, καὶ ὅπερ ἂν προστάξῃ, τοῦτο εἰς μέσον παράγεται. *In Genesim* (hom) 15,3 PG 53 col. 122,23–28; Εἰ δὲ οὐ σφόδρα πιστεύεις ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἀπὸ τῶν παρελθόντων λάμβανε τὴν ἀπόδειξιν. *Expositiones in Psalmos* 110,6 PG 55 288,52–53; Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. Τοῦτέστι· Πίστεως χρειαῖ πρὸς τὰ ἐπαγγελλούμενα· καὶ γὰρ ἐγὼ ταῦτα ἐννοῶν, καὶ ἀναλογιζόμενος, καὶ τὴν πίστιν εἰσαγαγὼν, πάντα θόρυβον ἐξήγαγον. Ὁ τοίνυν Παῦλος τοῦτό φησιν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὀρωμένοις ἀγαθοῖς πίστεως χρειαῖ. Εἰ δὲ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς νοεροῖς. Εἰ γὰρ ἴνα καταδέξωνται, ὅτι τὴν πόλιν ἀπολήψονται τὴν αὐτῶν, πίστεως αὐτοῖς ἐδέησε· πολλῶ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς τὸν οὐρανὸν ἀναμένουσιν. Ὃταν γὰρ μέγα τι ᾗ, καὶ τὴν διάνοιαν ὑπερβαῖνον, καὶ λογισμῶν ἀνώτερον, ταύτην δεῖ παραλαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀκολουθίᾳ τὰ πράγματα ἐξετάζειν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ θαυματουργία πάντων τούτων ἀνωτέρα. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ἐπιστομίζοντας τοὺς λογισμοὺς πρὸς τὴν πίστιν ἀνατρέχειν δεῖ, καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ λογισμοῖς φιλονεικῶν τὰ ἐκείνου εὕρισκεν, οὐ δοξάζει αὐτόν, τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ταπεινότητι τῆς ἀφατοῦς οἰκονομίας αὐτοῦ ὑποβαλεῖν βουλόμενος. *Expositiones in Psalmos* 115,2 PG 55 col. 321,10–28; Οὐχὶ νοεῖτε, ἀλλ', Οὐ πιστεύετε. Ὃταν μὲν γὰρ πρὸς ἐκεῖνά τις δυσκολαίῃ, ἢ διὰ τοῦ νοῦ λαβεῖν ἔστι, καὶ μὴ ῥαδίως καταδέχεται, εἰκότως ἂν ἄνοιαν ἐγκαλοῖτο· ὅταν δὲ ταῦτα μὴ δέχεται, ἢ λογισμῶ μὲν οὐκ ἔστι λαβεῖν, πίσκει δὲ μόνῃ, οὐκ ἔτι ἀνοίας, ἀλλ' ἀπιστίας ἐστὶ τὸ ἔγκλημα. *In Joannem* 27,1 PG 59 col. 157,53–61;

• *Hit és cselekedet viszonya* – Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῆς καθαρότητος ἡμῖν φυλακὴν, τὸ βαπτισθῆναι καὶ πιστεῦσαι μόνον· ἀλλὰ δεῖ, εἰ μέλλοιμεν ταύτης διαπαντὸς ἀπολαύσεσθαι τῆς φαιδρότητος, ἄξιον αὐτῆς παρέχεσθαι βίον. *In Joannem* 10,3 PG 59 col. 76,32–35; Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ περιεργαζόμενος· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ πολυπραγμονῶν. Τί οὖν, ἂν ἀκάθαρτον βίον ἔχη καὶ πράξεις οὐκ ἀγαθὰς; Μάλιστα μὲν τοὺς τοιοῦτους οὐδὲ γνησίους εἶναι πιστοὺς ὁ Παῦλος φησὶ. Θεὸν γὰρ ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Πλὴν ἐνταῦθα ἐκεῖνό φησιν, ὅτι κατ’ αὐτὸ τοῦτο οὐ κρίνεται, ἀλλὰ τῶν μὲν ἔργων χαλεπωτέραν δώσει δίκην, ἀπιστίας δὲ ἔνεκα οὐ κολάζεται διὰ τὸ πιστεῦσαι ἅπαξ. *In Joannem* 28,1 PG 59 col. 163,21–31; Καὶ τί λέγω περὶ μέρους δόγματος; Κἄν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα τις καὶ τὸν Υἱὸν ὀρθῶς πιστεύσῃ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, βίον δὲ μὴ ἔχη ὀρθόν, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν. *In Joannem* 32,2 PG 59 col. 185,17–33;

• *A hit és az ígéreték viszonya* – Μὴ τοίνυν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν ἀφορῶντες πολυπραγμονῶμεν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ γινόμενα, μηδὲ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν ἀποβλέποντες σχίζωμεν τὸν λογισμόν, ἀλλὰ καθάπερ εὐγνώμονες οἰκέται, εἰδότες τοῦ ἡμετέρου Δεσπότη τοὺς ὑπερβάλλουσας δύναμιν, πιστεύωμεν αὐτοῦ ταῖς ὑποσχέσεσιν, καὶ ἀνώτεροι γινώμεθα τῆς φυσικῆς ἀσθενείας, ἵνα καὶ τῶν ἐπαγγελθέντων ἐπιτεύξωμεθα, καὶ τῆς παρ’ αὐτοῦ ἀπολαύσωμεν εὐνοίας, καὶ κατὰ δύναμιν ἡμετέραν τιμήσωμεν τὸν Θεόν. Μεγίστη γὰρ αὕτη τιμὴ παρ’ ἡμῶν εἰς αὐτόν, τὸ θαρρεῖν αὐτοῦ τῇ δυνάμει, κἄν ἐναντία ᾗ τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς σαρκὸς ὁρώμενα. *In Genesim (hom)* 49,2 PG 54 col. 446,19;

• *A hit mint hermeneutikai szabály* – Καὶ γὰρ τοῦτο δεῖ πιστεῦναι ὅτι ἐγένετο (ἐγένετο γὰρ), καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ, εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ. *Expositiones in Psalmos* 9,4 PG 55 col. 127,3–6; Ἄκουσον τοῦ αὐτοῦ λέγοντος· Ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· οὐχ ὅτι χεῖρας ἔχει ὁ Θεός, ἀλλ’ ἵνα μάθῃς ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ ἡ προνοοῦσα πάντων, αὕτη ἐστὶν ἡ συγκρατοῦσα καὶ διαβαστάζουσα τὸ σῶμα τῆς γῆς. Ἀλλ’ οὐ πείθῃ τοῖς εἰρημένοις; Πίστευσον τοῖς ὁρωμένοις· καὶ γὰρ καὶ ἐφ’ ἐτέρου στοιχείου τὴν θαυματουργίαν ταύτην ἔστιν εὐρεῖν. *Ad populum Antiochenum* 9,4 PG 49 col. 108,27–33; Ἄλλως δὲ καὶ διδασκαλία αὕτη ἀρίστη, μὴ τὴν συνάφειαν περικόπτειν τοῦ λόγου, μηδὲ μέρος λαβόντας προσκαθεῖσθαι ἐκεῖνῳ, ἀλλ’ ἄνωθεν τοῦ διηγήματος ποιεῖσθαι τὴν ἀρχήν. Περὶ τίνος τοίνυν διαλεγόμενος ὁ Παῦλος ταύτης ἐμνήσθη τῆς προφητικῆς φωνῆς; Περὶ ἀναστάσεως καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπολαύσεως, ἃ καὶ λόγον ὑπερβαίνει πάντα, καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν. Ἐπεὶ οὖν λόγον ὑπερέβαινε πάντα, καὶ ἐρμηνευθῆναι ταῦτα οὐχ οἷόν τε ἦν, πίστεως δὲ πρὸς τὸ παραδέχεσθαι χρεῖα, ἵνα μὴ ταραττήται ὁ Ἰουδαῖος, μηδὲ ἀπατάσθαι νομίζῃ, ὡς ψυχραῖς φυσώμενος ἐλπίσι, προφητικῇ ῥήσει τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτοῦ διορθοῦται μονονουχὶ λέγων, ὅτι Οὐ καινὸν τι πρᾶγμα ἐπιζητῶ, πίστιν, ἀλλὰ παλαιὸν ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος οὕτως ὁ δὲ προφήτης μέλλων καὶ αὐτὸς περὶ τινων ἀγαθῶν ἐν τῷ παρόντι προφητεύειν τοῖς Ἰουδαίοις συμβησομένων, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν ὑπερβαινόντων, ἵνα

μηδεὶς ἀπιστεῖν ἔχη, οὕτως ἀπῆρξατο τοῦ ψαλμοῦ λέγων· Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. *Expositiones in Psalmos* 115,1 PG 55 col. 319,57–320,18; τὸν δὲ Θεὸν τὸν τοσοῦτον ἡμῶν ἀφεστηκότα ἐν ἅπασι, τὸν αὐτοσοφίαν ὄντα, τὸν οὐδέποτε διαμαρτάνοντα, πολυπραγμονήσομεν; Καὶ ὃν μὲν ἔδει λογισμοὺς ἀπαιτεῖν, τούτῳ πιστεῦσομεν ἀπλῶς, ὃ δὲ ἔδει μόνῳ πιστεῦειν, τοῦτον εὐθύνας καὶ λόγους τῶν πραττομένων ἀπαιτήσομεν, καὶ δυσχερανοῦμεν τὴν ἄγνοιαν; Καὶ ποῦ ταῦτα ψυχῆς εὐσεβοῦς; *Ad Stagirium a daemone vexatum* (lib. 13), 1,7 PG 47 col. 441,30–43; Ὡστε ὅταν ἀκούσης ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε», ἐκεῖνο νόμιζε ἀκούειν ὅτι τὸν Θεὸν οὐδεὶς ἔγνω οὐσιωδῶς μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης. Καὶ περὶ τῶν Σεραφίμ δὲ ὅταν ἀκούσης ὅτι ἀπέστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ὄψιν ἐτείχισαν, καὶ τὰ Χερουβίμ δὲ ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐποίησαν, μὴ ὀφθαλμοὺς μηδὲ κόρας εἶναι νόμιζε – σωμάτων γὰρ οὗτος ὁ σχηματισμός – ἀλλὰ διὰ τούτων τὴν γνώσιν αὐτῶν αἰνίττεσθαι, πίστευε τὸν προφήτην. Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ προφήτης ὅτι συγκαταβαίνοντα τὸν Θεὸν ἰδεῖν οὐκ ἤνεγκαν, οὐδὲν ἄλλο λέγει ἀλλ’ ἢ ὅτι τὴν γνώσιν αὐτοῦ τετρανωμένην καὶ ἀκριβῆ τῆς καταλήψεως ἐνέγκειν οὐ δύνανται, οὐδὲ τολμῶσιν ἀτενὲς ἰδεῖν πρὸς τὴν ἀκραιφνῆ καὶ ἀκέραιον οὐσίαν, ἀλλ’ οὐδὲ πρὸς αὐτὴν τὴν συγκατάβασιν. Τὸ δὲ ἀτενὲς ἰδεῖν, τὸ γνῶναι ἐστὶ. *De incomprehensibili dei natura* Sch 28 bis 4,220–233;

Természetesen a listát még hosszan lehet folytatni, és a használatok típusait tovább finomítani, rendszerbe szedni, ezt a munkát nem is akarom abbahagyni. Ez a lista mégis elegendő ahhoz, hogy Aranyszájú Szent János hit-fogalmának összetettségéről és tanításához alkalmazott voltáról egy vázlatos képet kapjunk.

BIBLIOGRÁFIA

- Bultmann, Rudolf: „πιστεύω, κτλ.” = Kittel, Gerhard – Friedrich, Gerhard (eds.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Vol. 6. Stuttgart: Kohlhammer, 1959. 197–228.
- Downing, F. Gerald: *Ambiguity, Ancient Semantics, and Faith* = *New Testament Studies* 56/1 (2010), 139–162., <https://doi.org/10.1017/S0028688509990221>
- Glad, Clarence E.: *Paul and Philodemus. Adaptability in Epicurean and Early Christian Psychagogy*, Leiden, Brill, 1995., <https://doi.org/10.1163/9789004267275>
- Hanula Gergely: *Chrysostomos Szentírás-magyarázata. A Szentírás értelmezése a János evangéliumáról elmondott homíliákban*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2018.
- Laird, Raymond: *Mindset, Moral Choice and Sin in the Anthropology of John Chrysostom*. Sydney: St Pauls Publications, 2012.
- Lampe, G. W. H. (ed): *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford: Clarendon, 1961.
- Mitchell, M. M.: *The Heavenly Trumpet. John Chrysostom and the Art of Pauline Interpretation*, (Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie 40). Tübingen: Mohr, 2000.
- Perczel István: *Isten felfoghatatlansága és leereszkedése. Szent Ágoston és Aranyszájú Szent János metafizikája és misztikája*. Budapest: Atlantisz, 1999.
- Robbins, Vernon K.: *The Tapestry of Early Christian Discourse: Rhetoric, Society and Ideology*. London: Routledge, 1996.

- Rylaarsdam, David: *John Chrysostom on Divine Pedagogy. The Coherence of His Theology and Preaching.* Oxford: Oxford University Press, 2014., <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198715382.001.0001>
- Tallon, Jonathan R. R.: *Faith in John Chrysostom's Preaching: a Contextual Reading.* A thesis submitted to the University of Manchester, 2015., https://research.manchester.ac.uk/files/54573362/FULL_TEXT.PDF (megtekintve: 2025.09.25.)